

ATA YURDU ÖZBEKİSTAN'DAN SEMERKANT MEKTUBU

PROF. DR. SÜLEYMAN DOĞAN

Yıldız Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi

Muhteşem ve Görkemli Şehir: Semerkant

Aziz okurlar, geçen ay “Buhara Mektubu” ile sizlerle buluşmuştuk. Size, “Semerkant Mektubu” yazacağımın sözünü vermiştim. Özbekistan’ın mavi kubbelerle kaplı güzide şehri Semerkant, tarih boyunca İpek Yolu’nun en önemli güzergâhlarından olmuştur. Dünyanın en eski medeniyetlerinden biri olarak kabul edilen şehir; sahip olduğu zengin tarihi mirasıyla, güçlü maneviyatıyla, önemli

şahsiyetlerinin yetiştiği topraklara ev sahipliği yapmasıyla adını duyurmuştur. Semerkant kültürlerin kesişim noktası olarak *UNESCO Dünya Kültür Mirası* listesinde yer almıştır.

Semerkant; sadece bir şehir değil, bir medeniyetin kalbidir. Semerkant M.Ö 6. yüzyılda Persler tarafından kurulmuş ve Soğdiana bölgesinin merkezi olmuştur M.Ö 329 yılında Semerkant’ı fetheden Büyük İskender, “Duyduğum her şey doğruymuş, tek fark hayal ettiğimden çok güzel olması!” demiştir. Semerkant Müslüman Arap, Moğol hâkimiyetine girmiş. Büyük Timur İmparatorluğu’nun kurucusu Emir

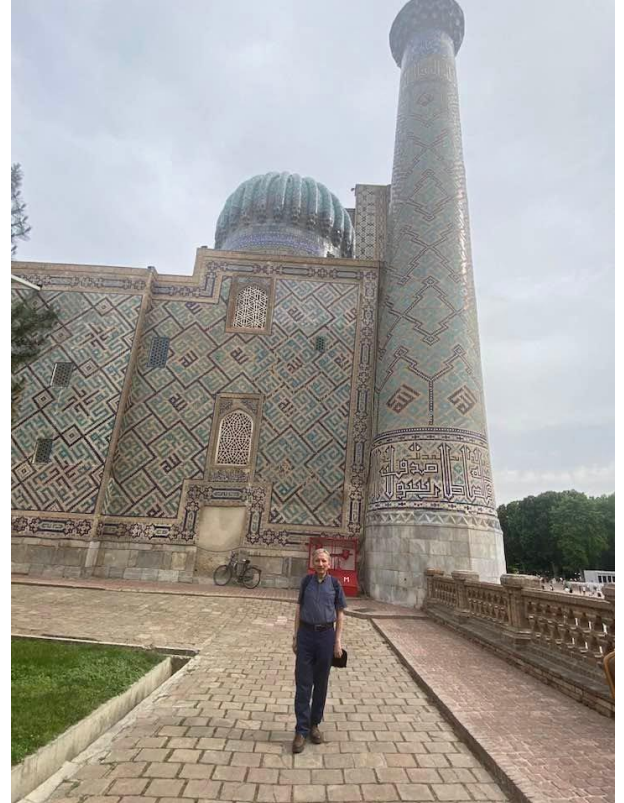

Timur, Semerkant'ı ele geçirdiği dönemde burayı başkent ilan etmiş, ticaretin merkezi hâline getirmiştir. Bu dönem Semerkant'ın altın çağı olarak kabul edilir.

Emir Timur'un, oğullarının, torunlarının yaptırdığı eserlerle İslam mimarisinin en güzel örneklerini barındıran Semerkant, dünyanın ilim merkezi hâline gelmiştir. *Amin Maalouf'un* ünlü kitabı '*Semerkant'ı* okuduysanız, kitaba ismini veren şehri merak etmişsinizdir. Emin olun, bu şehrin sokaklarında gezip havasını soluduğunuzda merakınızda ne kadar haklı olduğunuzu anlayacaksınız. Bir dönem ilim ve sanatın kalbinin attığı Semerkant şehri, çok sayıda tarihi ve kültürel yapıyı bünyesinde barındırıyor.

Kentin en ikonik yeri olan *Registan Meydanı* bugünkü şeklini 17. yüzyılda *Buhara Hanlığı* döneminde almıştır. *Semerkant'a* 1992, 1994, 2018, 2023 tarihlerinde olmak üzere dört defa gittim. *Ebul Reyhan Biruni Ürgenç Devlet Üniversitesi'nde* beş aylık görev yaptığım Şubat-Haziran 2026 tarihleri arasında da tamı tamına üç defa *Semerkant'a* sefer yaptım. Aynı şekilde *Buhara ve Taşkent'te* de üçer sefer yaptım. Bu seferlerim çeşitli vesilelerle oldu. Kimisinde gezi amaçlı kimisinde ise akademik kongre olmak üzere seyahat gerçekleştirdim.

Ramazan Bayramının ikinci günüydü *Taşkent* otobüs terminalinden sabahın erken saatinde otobüse bindim ve beş saat sonra *Semerkant'a* indim. Sağ olsun *Doç. Dr. Emrah Yılmaz* kardeşim beni otobüs terminalinden aldı ve doğrudan *Şahi-Zinde* külleyesine götürdü. Oradan da *İmam Buhari* türbesini ve külliyesini ziyaret

ettik ve gezdik. Yine bir gün Taşkent'ten hızlı trenle Semerkant'a gittim. Yolda tren kondüktörünün felsefe meraklısı olarak epey sorularına muhatap oldum. Semerkant'a giderken hızlı tren kondüktörü(demiryolu ulaşımındaki tren görevlisi) *Ebrar* kardeşim benim Türkiye'den gelip Özbekistan'da Ürgenç Devlet Üniversitesi'nde ders verdiğimi öğrenince ontoloji başta olmak üzere, metafizik, etik ve estetik konulu birçok soru yöneltti.

Meğer felsefeye merakı varmış ve iyi okuyucu olduğunu öğrendim. Yolda epey sohbet ettik. Güzel bir yolculuk oldu. Darısı diğer çalışanlara diyelim. Bende böyle soru soran ve araştıran birini bulunca Semerkant'a inince bir hatıra fotoğrafı çekirdim. Bu güzel şehre vardığımda Semerkant Üniversitesinde görev yapan *Doç. Dr. İpek ve Uludağ Üniversitesi'nden* bir haftalık geçici görevle gelen *Prof. Dr. Ferhat Ensar* ile buluşarak yemek yedik ve tarihi yerleri gezdik. Hasılı bu yıl içinde *Semerkant'a* gerçekleştirdiğim üç seferde de birbirinden önemli ve güzel tarihi yerleri keşfetmeye çalıştım.

Maceralı Bir Tren Yolculuğu

Trenden bahsetmişken *Hive'den Buhara'ya* yaptığımız unutulmaz bir tren yolculuğunu da burada zikretmeden geçemeyeceğim. Darende'ye Adanmış Bir Ömür kitabının jübilesi münasebetiyle İstanbul'dan gelen ekiple kısa bir *Hive* turundan sonra trenle *Buhara ve Semerkant'a* gitme ve oradaki *Sâdât-ı Nakşibendiyeyi* ziyaret etmeyi planlamış ve tren biletlerini de önceden almıştım. Ne var ki evdeki hesap çarşıya uymadı ve *Hive* çarşısında oyalanırken treni kaçırdık. Bu durumda önümüzde iki ihtimal belirdi:

Ya treni bir sonraki durağı olan - 40 km ilerideki- *Ürgenç'te* yakalamayı deneyecek ya da ondan ümidi kesip *Buhara'ya* kadar 6 saatlik yol için bir taksi tutacaktık. Biz şansımızı treni yakalama yönünde denemeye karar verdik ve iki ayrı taksiyle adeta bir sürat pistinde imiş gibi olanca süratle *Ürgenç'e* doğru yola koyulduk. Nihayet tren istasyonuna vardığımızda hareket saatine sadece bir iki dakika kalmıştı. Üç yola giden yoldaşın elinde ağır valizlerle bariyerlerden atladık turnikelerden geçtik ve nihayet perona vardığımızda tren merdiveni çekip hareket etmek üzereydi.

Herhalde koşturmamızı gören görevli acımış olmalı ki çektiği merdiveni 5-10 saniye geciktirdi. Biz de önümüzdeki ilk vagona paldır küldür atladık. Bunca telaştan sonra meğer asıl macera bundan sonra başlıyormuş. Baktık bulunduğumuz vagon 22.vagon. Peki bizim yerimiz kaçınıcı vagonda? 4. Vagon! Elimizde onca valiz, çanta, torba, trenin daracık koridorlarından geçerek kendi vagonumuza doğru yola koyulduk. Ama birkaç vagon sonra bu vaziyette yol alamayacağımızı anlayıp vagon boşluğunda valizlerimizi azaltma yoluna gittik.

Bir matruşka gibi poşetleri küçük valizlere, küçük valizleri büyük valizlere sıkıştırdık ve böylece her birimizin elindeki valiz sayısı bire indi. Şimdi efendim manzara şu: İçeride Arabistan'ı aratmayan bir sıcaklık. İki tarafı, tere batmış, soyunmuş, dökünmüş, sere serpe uzanmış, kimisi yelpazelenen, kadın,

erkek, çoluk-çocuk bir insan meşheriyle dolu pulmanlarda daracık koridorda tekerlekli valizlerimizi yürütmeye çalışıyoruz. Bütün bakışlar üzerimizde ve biz sağa sola bakmadan hedefimize kilitlenmiş vaziyette güç bela bir vagonu bitiriyor, birinden diğerine geçmek için şak-şuk dört kapı açıp kapatıyor yolumuza devam ediyoruz.

Artık hedefe yaklaştık zannıyla bir soluklanma arasında kaçınıcı vagona olduğumuzu soruyoruz. 19 vagon! Bir lahavle çekip yeniden yola revan oluyor ve yeniden soluğumuz kesilip durakladığımızda kendimizi 14. Vagona buluyoruz. Aman Allah bu vagonlar galiba hiç bitmeyecek derken nihayet menzil-i maksuda erişiyoruz ama doğrusu biz de bitiyoruz. Kelimenin tam anlamıyla terimiz topuğumuzdan akıyor. Düşünün ki anlattığım şartlarda tren içeresinde yaklaşık bir kilometre yol almışız.

Çilemiz kompartımanda da devam ediyor. Ortalık cehennemi sıcak ve camlar da sımsıkı kapalı. Ekibimizde Cihan Hocam sabırlı, Kemal Bey temkinle ve gelelim Oğuzhan Bey ise neredeyse baygınlık geçirecekti.

Bendeniz ise beş aydın burada kaldığım ve şartları biraz bildiğim için daha dayanıklı gibi görünüyordum. Ancak bende terin suyun içinde kalmıştım. Boyuna su üstüne su içiyoruz ama hararetimizi kesmiyor. Bir saat kadar böyle bir sabır imtihanından geçtikten sonra nihayet trenin soğutma sistemi devreye giriyor ve tedricen içerinin havası normalleşiyor. Ondan sonra yataklarımıza uzanıp zamanın geçmesini bekliyor ve nihayet gece 24.00 sularında *Buhara-yı Şerifte* iniyoruz. Macera filmlerini andıran bu yolculuk herhalde yıllar geçse bile hatırimızdan hiç çıkmayacak. Anladık ki *Nakşibendi'*ye varmak öyle kolay olmuyor. Çile istiyor ve sabır istiyor.

Semerkant ismi nereden geliyor?

Tarihi kaynaklarda Türkler 'in şehre, zenginliğinden dolayı *Semizkend* dedikleri belirtilir. Kaşgarlı Mahmut 11. yüzyılın sonunda kaleme aldığı *Divanı Lügati-Türk* adlı eserinde Semerkant için; "*Semizkend*" denir; büyük olduğu için böyle denilmiştir. *Samarkand*, Türkçesi ise *Semizkend*, yani *semiz/kalın şehir* ifadesini kullanmıştır. *Babür Şah*, *Babürname* adlı hatıratında da Türk ve Moğol halklarının şehrin adını *Semizkend* diye söylediklerini belirtir. Soğdça bir kelime olan ve şehir anlamına gelen *kent* kelimesi günümüz Türkçesinde hala aynı anlamda kullanılmaktadır.

Semerkant'ın kalıntılarına adı verilen efsanevî Türk hükümdarı *Efrâsiyâb'ın* (*Alp Er Tonga*) bu tarihten yaklaşık iki yüzyıl önce *Semerkant* hâkimiyetiyle ilgili rivayetler, şehri değil şehrin kurulduğu bölgeyi egemenlik altına alması olarak anlaşılmalıdır. *Cengiz Han'ın* 1220'de *Semerkant'ı* tahrip etmesinden sonra daha güneyde bugünkü modern *Semerkant'ın* bulunduğu bölgede yeni bir şehir kurulmuştur. Özbekistan Cumhuriyeti'nin orta kesiminde yer alan ve aynı isimli idarî birimin (oblast) merkezi olan *Semerkant* şehri ilk dönemlerde bütün *Mâverâünnehir'in*, ardından *Soğd* (*Sogdiana*) bölgesinin yönetim merkezi olmuştur.

Semerkant, *Zereşân* nehri ve bu nehirden beslenen kanallar sayesinde şiddetli yaz sıcağı ve kuraklıktan pek etkilenmeyen nâdir şehirlerdendir. İslâm coğrafyacılarının tavsifine göre akarsuları, yemyeşil bitki örtüsü ve tertemiz havasıyla sıhhatli bir yaşama son derece müsait ve tabii görünümü en güzel şehirlerden biridir. Seyyahların cennete benzettikleri bir mevkide bulunmaktadır. *Necmeddin en-Nesefî, el-Kand fî zikri 'ulemâ'i Semerkand* isimli eserinde 1000'den fazla *Semerkantlı* âlimi tanıtmıştır.

Meşhur muhaddis *Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî*, Şâfiî fıkhnın öncülerinden *İbn Hibbân*, yine meşhur fakihlerden *Ebü'l-Leys es-Semerkandî* ve adını doğup büyüdüğü *Semerkant'ın* *Mâtürîd* mahallesinden alan kelâmcı *İmam Mâtürîdî* bunların başında gelmektedir. *Târîhu Semerkand* yazarı *Abdurrahman b. Muhammed el-İdrîsî, Alâeddin es-Semerkandî, Çehâr Maqâle müellifi Nizâmî-i Arûzî, Rükneddin el-Âmidî, Nakşibendî şeyhi Nizâmeddin Hâmûş, Uluğ Bey, Şehâbeddin İbn Arabşah ve Ali Kuşçu* çeşitli dönemlerde *Semerkant'ta* yaşamış meşhurlardan bazılarıdır.

Büyük Selçuklu Sultanı *Melikşah* tarafından hâkimiyet altına alınan *Semerkant* XIII. yüzyılın başlarında *Hârizmşahlar'ın* egemenliği altına girmiştir. *Semerkant'ı* devletin başşehri yapan *Hârizmşah Alâeddin Muhammed b. Tekiş, Moğol Hükümdarı Cengiz Han'ın* önünde

tutunamamıştır. Buhara'dan sonra Semerkant üzerine yürüyen *Cengiz Han* kuşatmanın dördüncü günü teslim olmak zorunda kalan şehri tahrip etmiştir. Cengiz Han, direnenlerin tamamı katletmiş, halkın önemli bir kısmı şehirden sürmüştür. Semerkant bir asırdan fazla bir süre bu tahribatın izlerini silememiştir. 1350 yılında şehri ziyaret eden *İbn Battûta* harabeler arasında ancak az miktarda meskûn ev gördüğünü ve şehri çevreleyen surun neredeyse yok olduğunu kaydetmiştir.

VIII. (XIV.) yüzyılın son çeyreğine kadar Moğol hanlarının mücadelesi yüzünden sıkıntılı bir dönem yaşayan Semerkant'ın yeniden imarı ve ikinci parlak dönemi, *Mâverâünnehir*'i hâkimiyeti altına alan *Timur*'un *Semerkant*'ı kendisine başşehir yapması ve çeşitli bölgelerden âlim ve sanatkârları burada toplaması ile başlamıştır (1369). Günümüze ulaşan tarihî yapılar daha çok Timur ve torunlarının

eserleridir. 1405'te Semerkant'a gelen İspanyol elçisi *Clavijo* seyahatnâmesinde şehirdeki sarayları, bahçeleri, âbidevî yapıları geniş bir şekilde anlatmıştır. 1497, 1501 ve 1511 yıllarında belirli sürelerle şehre hâkim olan Bâbü, hâtıratında Semerkant'ın o zamanki ihtişamını ve yapılarını tasvir etmiştir.

Semerkant'ta Fars Dili

Farsça, özellikle Samanîler döneminde Semerkant'ta hâkim dil ve kültür haline gelmiştir. Türkî hanedanlar döneminde dahi resmi yazışma dili Farsça olmaya devam etmiştir. *Semerkant*, *Buhara* ile Arap alfabesiyle yazılan Yeni Farsçanın doğup geliştiği şehirlerden biri olmuştur. Burada, Farsçanın birçok klasik şairi ve yazarı doğup büyümüş veya yaşamıştır. En ünlülerinden *Ömer Hayyam* eğitimini Semerkant medreselerinde almış, Farsça edebiyatın kurucusu olarak kabul edilen *Rudeki* ile *Nizamî-i Aruzî* ve *Sûzenî-i Semerkandî* de burada doğmuştur. Farsça, Semerkant'ta Sovyet dönemine kadar da bu üstünlüğünü korumuştur.

Timur, şehrin bir ucundan diğer ucuna uzanan bir cadde yapılmasını emretmiştir. Caddenin iki tarafına karşılıklı dükkânlar yapılarak çarşının üzeri örtüldü ve tacirler buraya yerleştirilerek bütün ticaret eşyası bu dükkânlarda depolanıp satılmaya başlanmıştır. Semerkant'ın tarihi Registan meydanı şehrin merkezinde çarşı alanı olarak bu dönemde belirmeye başlamış ve 19. yüzyıla kadar Semerkant'ın ticari ve eğitim faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir alan olmuştur. Şehrin batısındaki günümüze ulaşamayan kale *Timur* tarafından yaptırılmıştı.

Timur'un hazinesi bu kalenin içinde yaptırılan dört katlı *Gök Saray*'da saklanmakta imiş. *Timur*, divan kurmak için kendisine büyük bir divanhane, sağ ve sol tarafına divan beylerinin oturup divan yapmaları için biraz küçük iki tak yaptırmıştır. Bir de müracaat eden iş sahiplerinin oturması için bu divanhanenin her tarafına küçük daireler inşa ettirmiştir. *Ak Saray* adı verilen devasa ölçülerdeki bu yapıyı gören seyyah ve yazarlar eski *Sâsânî başkenti Medain*'de yer alan, yüksek ve ihtişamlı kemerlere sahip *Sâsânî* sarayının *Eyvân-ı Kısra* denen eyvan ve cephesinden daha büyük olduğunu söylenmektedir. *Ak Saray*'dan günümüze

sadece iki devasa kulesiyle kemer başlangıçları gelebilmiştir.

Semerkant, *Timur*'un 1405 yılında gerçekleşen ölümünden sonraki yıllarda da özellikle torunu *Uluğ Bey*'in döneminde de aynı canlılığını korumuştur. Günümüzde *Ay*'daki bir kratere adı verilen *Uluğ Bey*, yetmiş yakın alimi *Semerkant*'a getirmiştir. *Uluğ Bey*'in *Semerkant*'ta yaptırdığı 1420'de tamamlanan abidevi ölçülerdeki *Uluğ Bey Medresesi* ve *Ali Kuşçu'nun* müdürlüğünü yaptığı *Uluğ Bey Rasathanesi* ile *Semerkant* şehri, *Asya*'nın bilim ve kültür merkezi haline gelmiştir.

Çarlık Dönemi Semerkant!

Rus Çarlığı, 1860'ların başından itibaren *Türkistan*'daki hanlıkların üzerine askerî harekâtlar düzenlemeye başladı. Daha önce 1839'da İngilizlerin *Kabil*'i işgal etmesi nedeni ile bölgede Rusya ile İngiltere arasında bir güç mücadelesi başlamıştı.

yönetim merkezi oldu. *Gök Saray*, askerî hastaneye dönüştürüldü. Kalenin içine kilise ve okul yapıldı.

Semerkant, 1871'den itibaren Ruslar tarafından yeniden planlandı. Rus bölümü bu noktadan sonra, Timur'un inşa ettiği şehrin batısında planlı yeni bir şehir olarak yükseldi. Surlar önemini kaybetti ve yeni geniş caddeler açıldı. Şehre yeni parklar, Avrupa tarzı binalar inşa edildi ve meydanlar yapıldı. Böylece modern Semerkant'ın temelleri atıldı. 1870 yılında bir hastane, birkaç lise, bir okul, bir kütüphane, 1874'te bir tarih müzesi 1885'te kadınlar ve çocuklar için özel bir hastane açıldı.

İngilizler, Timur'un soyundan gelenlerin hüküm sürdüğü *Hindistan'daki Babür İmparatorluğu'na* 1857'de son verdikten sonra *Hindistan ve Afganistan* hakimiyetini tamamen elde ederek, Rusya ile nüfus alanları konusunda anlaşmıştı. *Hindistan ve Afganistan'ı kendine alan İngiltere, Özbekistan hakimiyetini Rusya'ya terk etti. Mâverâünnehir topraklarında ilerleyen General Konstantin Petrovich von Kaufmann kumandasındaki Ruslar 14 Mayıs 1868'de Semerkant'ı zaptetti.*

Ancak kısa süre sonra 500 kişilik küçük Rus garnizonu kuşatıldı. Buhara Emirinin büyük oğlu *Abdul Malik Tura'nın* yanı sıra *Şehr-i Sebz'den Baba Beg ve Kitab'dan Jura Beg* tarafından yürütülen saldırı ağır kayıplarla püskürtüldü. *Nehri Alexander Abramov, Rusların Zerfşan* boyunca kurdukları Semerkant yönetim merkezi olduğu Türkistan genel valiliğinin ilk valisi oldu. Şehrin kalesi Rusların

1886'da şehir, yeni kurulan *Semerkant Oblastı'nın* merkezi oldu ve Hazar denizi ötesi demiryolunun 1888'de şehre ulaşmasıyla ekonomik olarak daha da canlandı. Şehre *Ruslar, Almanlar ve Polonyalılar* da yerleşmeye başladı. Şehrin nüfusu 19. yüzyılın ortasında 20 bin civarındayken 20. yüzyılın başında 55 bine yükseldi. 1904 yılında Semerkant'ta ilk Sosyal Demokrat gazetesi Semerkant yayın hayatına başladı. Şehre 1912 yılında büyük bir Ortodoks kilisesi yapıldı.

Hava Yolu ve Demir Yolu Merkezi

Bendeniz Semerkant'a hem demir yolu hem de kara yolu olmak üzere Şubat-Haziran 2026 tarihleri arasında üç defa sefer yaptım. *Semerkant Türkistan'ın ve İpek Yolu'nun* tam kavşağında bir şehirdir. Tarih boyunca bunu vazifesini yapmış bugün daha aynı şekilde merkezi konumunu korumaktadır. Semerkant'ın kuzeyinde, 1930'larda Sovyet döneminde açılan Semerkant Uluslararası Havaalanı yer almaktadır. 2019 ilkbaharından itibaren Semerkant Uluslararası Havalimanı'nın *Taşkent, Nukus, Moskova, Saint Petersburg, Yekaterinburg, İstanbul ve Duşanbe*'ye uçuşları yapılmaktadır.

Ayrıca ülke içinde diğer şehirlere Charter uçuşları mevcuttur. Havaalanı, 1992 yılında havayolunun oluşturulmasından bu yana *Uzbekistan Airways* tarafından işletilmektedir. Havaalanı hem iç hem de dış hat uçuşlarına sahiptir. Demiryolu ulaşımı, 1880-1891 yıllarında Rus İmparatorluğu'nun modern *Türkmenistan* topraklarında ve modern *Özbekistan'ın* orta kesimindeki demiryolu birlikleri tarafından *Trans-Hazar* demiryolunun inşası sonucunda Semerkant'a ulaştı. Bu demiryolu Hazar Denizi kıyısındaki *Krasnovodsk'tan* (şimdi Türkmenbaşı) başlamış ve Semerkant istasyonunda sona ermiştir.

Trans-Hazar demiryolunun son istasyonu Semerkant istasyonuydu.

Semerkant istasyonunun ilk istasyonu Mayıs 1888'de açıldı. Semerkant, Sovyet yıllarında Özbekistan SSC'nin ve Türkistan'ın en büyük ve en önemli istasyonlarından biri olmuştur. Bugün Semerkant Özbekistan'ın önemli bir

demiryolu merkezidir. Özbekistan'dan Doğu'dan Batı'ya giden tüm trenler Semerkant'tan geçmektedir. En önemli ve en uzun ulusal demiryolu rotası Semerkant'tan geçen *Taşkent-Kungrad'dır*. *Taşkent, Semerkant ve Buhara* arasında yüksek hızlı *Afrasiyab (Talgo 250)* trenleri faaliyet halindedir.

Semerkant'ın ayrıca *Sarato-Semerkantı, Moskova-Semerkant, Astana-Semerkant* gibi uluslararası demiryolu bağlantıları mevcuttur. Gelin şimdi Semerkant'taki tarihi eserleri birlikte gezmeye çıkalım. Geze geze bitiremeyeceğimiz ilk durağımız ve kutsal ziyaret yerimiz *Şahi-Zinde*(yaşayan Şah)

külliyesine gidelim. Hep birlikte ziyaretlerimizi adım adım gerçekleştirelim.

Şahi-Zinde

Hz. Muhammed'in (S.A.V.) kuzeni olan ve Emeviler devrinde ilk Semerkant kuşatmasına katılan ve bu esnada şehit olan *Kusem bin Abbas'ın* (624-677) kabri asırlar boyunca Semerkant'taki en kutsal ziyaretgâhlardan biri olmuştur. 14. ve 15. Yüzyıllarda Kusem (R.A.) kabrinin yamacına eklenen türbelerle birlikte Mısır'daki krallar vadisi gibi bir mezar kent haline gelmiş ve komplekse yaşayan şahın mezarı anlamına gelen *Şah-ı Zinde* denmiştir. Burada *Kusem bin Abbas'ın* mezarının yanı sıra Emir Timur'un kız kardeşi ile eşleri, çocukları ve komutanlarından bazılarının mezarları da bulunmaktadır.

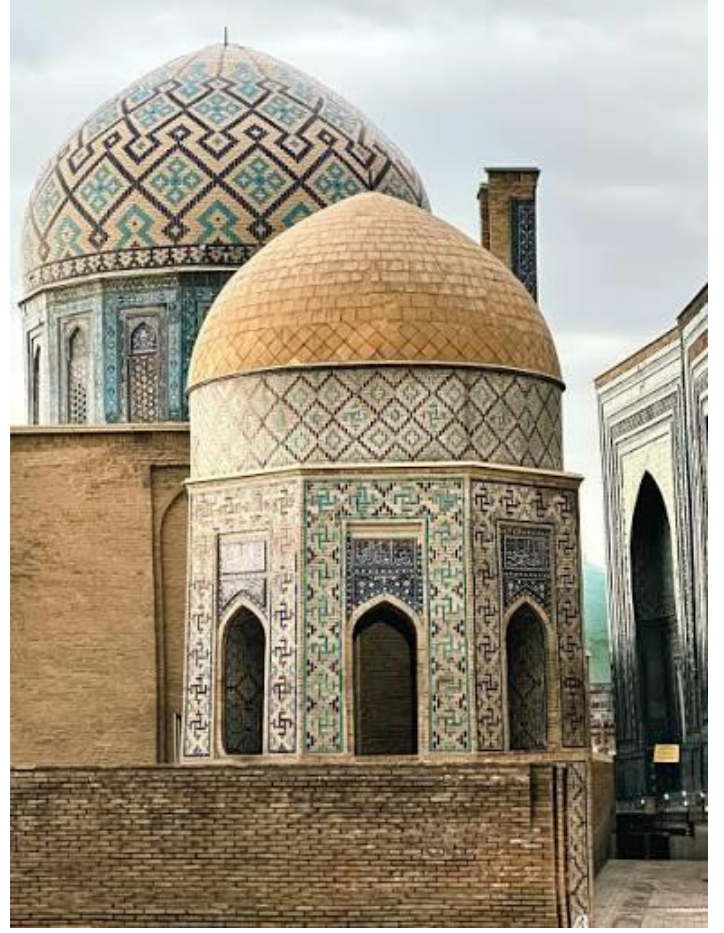
Şah-i Zinde (Yaşayan Şah) külliyesi, şehirde en çok nereyi sevdiğim yer diyebilirim. Elbette ki Registan Meydanı çok özel ama *Şah-i Zinde Külliyesi'nin* de bambaşka bir enerjisi var. Merdivenleri tırmanıp külliyeye ilk girdiğinizde kendinizi dar sokakları olan bir mahallenin içinde geziniyor gibi hissediyorsunuz. Sonra sağınızda ve solunuzda kalan her yapıya hayranlıkla bakıyor, hangisini daha çok beğeneceğinizi şaşırtıyorsunuz. Geniş oda köşe kemerleri üstünde bulunan sekizgen bölmeli, iki aşamalı mimari teşkilât üzerindeki kubbeye örtülüdür.

Dış kubbelerin kasnakları ve soğan biçimi külâhları göz alıcıdır. *Uluğ Bey* devri mimarisinin güzel bir örneği olan türbenin dış tezyinatı sırlı çini ve sırlı tuğla tekniğiyle elde edilmiş elemanlar taşırken içeride mavi boyalı alçı tezyinat hâkim durumdadır. Mevcut türbeler arasında en geç tarihli olanı sekizgen planlı *Aştekte Türbesi* XV. yüzyılın ilk yarısına aittir. İki kubbeli binanın sekizgen kısmı üzerinde bir tamburu olduğu bellidir. Yapıda sırlı tuğla süslemeler vardır. Semerkant'ta bulunan Şahı Zinde külliyesinde muhteşem cinilerle süslüdür. İnsanı hayran bırakan bu harika ciniler neredeyse 8 asırlık tarihe tanıklık etmektedir.

1220'de *Cengiz Han* kumandasındaki Moğollar tarafından tahrip edilen eski Semerkant şehriyle birlikte mezarlık ve mezarlıktaki türbelerin temellerine kadar yıkıldığı anlaşılmaktadır. Moğol tahribatından kısmen kurtulmuş olan 1335'te yeniden ihya edilmiş, daha sonraki yıllarda tâdil ve tamirler sürmüştür. 1360'lı yıllardan itibaren mezarlık alanı olarak tercih edilen ve kutsal alan özelliğini kazanan bölge önemli bir imar faaliyetine sahne olmaya başlamıştır. XV. yüzyıl boyunca devam eden bu faaliyet Timur ve Uluğ Bey devirlerinde doruğa ulaşmasına rağmen XIX. yüzyılda yapılan tamir, tâdil ve ilâvelerle sürmüştür.

Alanda XX. yüzyılda çeşitli tarihlerde önemli arkeolojik çalışmalar yapılmış, bu arada restorasyon faaliyetleri hız kazanmıştır. Bütün bu çalışmalara rağmen henüz tam olarak anlaşılamamış kalıntılar mevcuttur. Bugün alana güney tarafında Uluğ Bey'in yaptırdığı âbidevî taç kapıdan (dervâze, 1434) geçilerek girilmektedir. Girişin yanlarında bulunan binalar günümüzde müze şeklinde kullanılmakta olup esasında mescid, dergâh ve medrese gibi bölümlerden meydana gelmiştir. Doğu tarafındaki 1813 tarihli bir bina iken batıdaki bölümler Uluğ Bey devrinden kalmadır. Uluğ Bey'in, oğlu Abdullah adına inşa ettirdiği bu kısım mescid ve değişik bölümlerden oluşan bir dergâhtır ve âbidevî taç kapıyla aynı zamanda 1435-1436'da yapılmıştır. Âbidevî taç kapıdan sonra yer alan binalar dar ve uzun bir sokak etrafında üç kısım halinde teşekkül etmiştir.

Arazinin eğimine göre şekillenen sokak önce merdivenlerle varılan bir çardak teşkil eden ikinci taç kapıya, daha sonra en yukarı kısımda bulunan üçüncü taç kapıya varacak biçimde yapıların eksenini oluşturmakta ve en üst kısımdaki küçük bir meydana sona ermektedir. *Kusem b. Abbas'a* adanmış türbe ve mescidin içinde yer aldığı en üst kısımdaki yapılar arasında külliye'nin mevcut en eski tarihli binaları bulunmaktadır. Arkeolojik çalışmalar, bu kesimde XI. yüzyıldan itibaren önemli bir imar faaliyetinin mevcut olduğunu gösteren temeller ve bina kalıntılarını gün ışığına çıkarmıştır. *Kusem b. Abbas* Türbe ve Mescidi eski yapı kalıntıları üstüne inşa edilmiştir.

Bu yıl içinde Şahi-Zinde türbesine üçüncü kez gidişim geçen on iki otuzunda gerçekleşti. *Prof. Dr. Cihan Okuyucu, Prof. Dr. Oğuzhan Aydın ve Dr. Kemal Demir* ile türbeyi ziyarete gittik. O saatte elbette türbe kapalıydı. Ancak Oğuzhan hoca, "yarın sabahтан uçakla Türkiye'ye döneceğiz. Zamanımız yok" diyerek türbedarlara ricada bulundu ve onlara gecenin o saatinde ikna etti. Çünkü önceden türbeyi açtırabileceğini söylemişti. Gerçekten de öyle oldu. Gece o saatte türbe güvenlik görevlilerine verdiği güven, itimat ve samimiyetiyle sayesinde türbeyi açtırdı.

Ve hatta türbenin girilmeyen içi tarafına kadar girmeyi de sağladı. Çok iyi ve başarılı bir iş çıkardı diyelim günümüz tabiriyle... "Oğuzhan hoca artık senin veli olduğunu inandım" diye espri yaptım. *Oğuzhan Aydın* kardeşimize ne kadar teşekkür etsem azdır. Çok hoş ve feyizli bir ziyaret gerçekleştirdik. Neredeyse türbe için mekânında yarım saat kaldık. Üçlü ekip Cihan, Oğuzhan, Kemal hocalar, "Darende'ye Adanmış Bir Ömür: Es-seyyid

Osman Hulusi Efendi" kitabımızın Ürgenç Üniversitesi'ne tanıtım programına gelmişlerdi. Onlarla Buhara ve Semerkant gezilerimizi de gerçekleştirdik. İşte bu programlarla ilgili olarak *Prof. Dr. Cihan Okuyucu* hocamızın seyahat ve ziyaret ile ilgili değerlendirmesini aynen aşağıya alıyorum:

Kıymetli Dostlar,

Özbekistan programıyla ilgili kısa bir değerlendirme yapmak isterim: Üniversite üst yönetiminin katılımı ve dinleyici sayısı ile program çok şükür yüz ağartıcı bir program oldu. Şüphesiz bunda "Darende'ye Adanmış Bir Ömür" kitabının müstesna baskı kalitesi belirleyici idi.

Programın başarısında:

1-*Süleyman Doğan Bey'in* üniversite yönetimi nezdindeki saygınlığı ve titiz işçiliğini bilhassa anmak isterim. Nitekim Ürgenç Devlet Üniversitesi'nden sonra Pedagoji Üniversitesi Rektörlüğü tarafından kabulde gösterilen üst düzey ilgi de bunu teyit etti. Bu tanışıklıklar ve dostluklar bundan sonra yapılacak bir takım ortak çalışmaların ve bilhassa Seyyid Osman Hulusi Efendi ile ilgili programlara katılım ve iş birliğinin temeli olarak kullanılabilir fikrindeyim.

2-*Dr. Kemal Bey* hem Vakfı temsildeki ehliyet ve vakarı hem de grubumuzu sevk-ü idaredeki nezaketiyle görevini bihakkın ifa etti, kendisine müteşekkirimiz

3-*Oğuzhan Aydın Bey* kardeşimiz Allah vergisi yeteneği, samimiyeti ve girişkenliğiyle eminim ki tanıdığı herkesin üzerinde kalıcı izler bıraktı ve programın başarısında önemli bir rol

üstlendi. Bendeniz de bu yetenekli yol arkadaşları arasında bulunmanın keyfini ve hazzını yaşadım.

Hasıl-ı kelim;

Başta bize böyle bir imkanı sağlayan vakıf başkanı *Muhterem Hamid Hamidettin Ateş Efendi* olmak üzere bütün vakıf yetkililerine, bu meyanda yakın ilgileri için *Abdullah Süren Bey'e*, kitabın hazırlanma sürecinde unutulmaz emekleri bulunan *Resul Kesenceli'ye* ve yukarıda bahsi geçen Program şeriklerine şükranlarımı sunmayı zevkli bir borç telakki eder, Vakfımıza bu kabil hizmetlerinde muvaffakiyetler niyaz ederim." Bendenizde değerli hocamızın bu kıymetli değerlendirmesinden dolayı çok teşekkür ederim. Cihan hocamızın vefakarlığı ve nezaketi her zaman takdire şayandır. Var olunuz, sağ olunuz kıymetli hocam.

Hazreti Hızır Camii,

Semerkant merkezde yer alan *Hazreti Hızır Camii*, 7'nci yüzyıldan bu yana şehrin ibadet ihtiyacına karşılık veriyor. Semerkant'ın ilk camisi olarak geçen *Hazreti Hızır Camii*, her ne kadar diğer dini yapılar kadar estetik bir yapıya sahip olmasa da bu yönüyle ilgi görüyor. Gösterişli olmaktan uzak, sade yapısıyla öne çıkan tarihi cami, zaman içinde çok sayıda onarımdan geçirilmiş. Yüksek konumundan dolayı caminin merdivenlerinden çıktığında şehrin büyüleyici panoramik manzarası ile karşılaşabilirsiniz. *Hazreti Hızır Camii*, özellikle de ahşap işçiliğiyle farkını ortaya koyuyor.

İmam Buhari Türbesi

Semerkant denince İslam dünyasının en önde gelen hadis alimlerinden *İmam Buhari*(810-870)'yi hatırlamadan geçmeyiz. Buharalı olmasına rağmen, 870 yılında Semerkant'ta vefat etmiş ve yine burada defnedilmiştir. Buhari'nin yüzyıllar boyunca sıradan bir mezar olarak kalan kabrinin üzerine Özbekistan'ın bağımsızlığının ardından, 2000'lerin başında Türkistan sanatının özelliklerini taşıyan bir türbe inşa edilmiştir. Bu türbe ve çevresi 2026 Ramazan bayramı arifesinde daha geniş bir mekân olarak yeniden açılmıştır. Bendeniz yerinde gördüm.

İmam Buhari türbesi ve çevresi genişletilmiş ve muhteşem bir abide haline getirilmiştir. Açılışını ve ilk ziyareti ise Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirzeyoyev yapmıştır. Büyük hadis âlimi İmam Buhari'nin türbesinin bulunduğu külliye; geniş bir cami, kütüphane, eğitim binaları ve 154 sütunla desteklenen devasa bir eyvandan oluşuyor. Hem dini hem de mimari açıdan görkemli bu anıt külliye; Semerkant'ın yaklaşık 25 km kuzeyinde, eskiden Hartang olarak bilinen günümüzdeki Hoca İsmail köyünde yer alıyor.

İmam Buhari, Semerkant için çok özel bir anlama sahiptir. Hadislerin derlendiği Sahih Buhari, İmam Buhari'nin en değerli eserleri arasında bulunuyor. Çeşmeli meydandan başlayarak ilerleyen yolda yerleşkenin büyük kapısı ziyaretçileri karşılıyor. Bu yol üzerinde tesbih satan çok sayıda insanla karşılaşabilirsiniz. Genel olarak otantik bir dokuya sahip olan İmam Buhari Türbesi, muhteşem türbe gelenleri adeta kucaklıyor ve muhabbetle selamlıyor. Mezarın oniks

mermerden yapıldığı ve kemerlerinin Kur'an surelerinden oluşan şeritlerle tasarlandığı görülüyor.

Özenli ve ince bir işçiliğin hâkim olduğu türbede bir tür açık hava mezarı göreceksiniz. İmam Buhari türbesine gelen yerli ve yabancı milyonlara varan müminler büyük bir huşu içinde ziyaretlerini gerçekleştiriyorlar. Özbekistan devleti tarafından yeniden düzenlenen İmam Buhari külleyesi içinde İmamı Buhari türbesi, medrese, camii, kültür merkezi gibi büyük bir yapı inşa edilmiş ve *Cumhurbaşkanı Şevket Mirzayoyev* tarafından 19 Mart 2026 Arefe günü açılmıştır. Bendeniz ve Semerkant Üniversitesi Türkoloji Enstitüsü'nde çalışan değerli meslektaşım *Doç. Dr. Emrah Yılmaz* ile ziyaret ettik. Türbe ve külliye'nin yapımında Türk mühendis ve müteahhit özverili bir şekilde görev yapmışlar.

TİKA önemli katkılarda bulunmuş. 20 Mart 2026 Cuma günü yani bayram günü Türbe ve külliye halka açılmış. Bendenizde 21 Mart 2026 Cumartesi günü bayramın ikinci ve Nevruz Bayramında ziyaret ettim. Ana baba günü gibi binlerce insan ziyaret ediyor. Muhteşem bir atmosfer ve manevi bir hava var. *İkinci Medine* diyorlar buradakiler. *Semerkant'ta İmam Buhari* türbesinin içinde ve dışında havuzda bulunuyor. Dışındaki havuz daha büyük. Su ayrı bir renk ve huzur veriyor. Havuzun yanında teyzelerin yanına oturdum. İmam Buhari havuzun hemen arkasında bulunan ağaçlık yerde vefa etmiş, ancak yüksek tepe gibi olan şu anda bulunduğu yere defnedilmiştir. Rahmet niyazıyla ziyaret edip dua ettik, Allah rahmet etsin.

İmam Maturidi Türbesi

Semerkant'ta bir başka önemli ziyaret mekanlarından biri de *Sâmânîlerin Maveraiünnehir'de* hâkim oldukları devirde yaşamış olan ve İslam dünyasında iki yaygın Sünni itikat mezhebinden biri olan Maturidiğilin kurucusu olan İmam Maturidi (853-944) Semerkant'ta doğmuştur ve 944 tarihinde burada sırlanmış ve vasiyeti üzerine *Çakerdize Kabristanı'na* defnedilmiştir. İmam Maturîdî'nin kabrinin bulunduğu Siyop mahallesindeki mezarlık Özbekistan'ın Sovyetler Birliği'nin parçası olduğu senelerde iskâna açılmış, önceleri mezarlık olan alanın tamamına beton dökülmüş, *Maturîdî'nin* kabri bir evin bahçesinde kalmıştır.

Özbekistan, bağımsızlığının ardından Maturîdî'nin kabrinin bulunduğu alandaki evler yıktırılıp, dökülmüş betonlar kaldırılarak mezarın üzerine bir türbe, etrafına da fıkıh eğitimi veren bir külliye inşa ettirilmiştir. İslam âleminde önemli yere sahip Maturidi fıkının kurucusu İmam Maturidi türbesini ziyaret edebilirsiniz. Ancak şu anda inşaat ve genişletme çalışması yapılıyor. Kısa zaman ziyaretçilere açılacağı bilgisini aldım. Çevre düzenlemesi yapılıyor. Türbe ve çevresi yeni çehresiyle açılması için yoğun bir çalışma yapılıyor. Çalışmayı teftiş için gelen Semerkant valisi Adiz Babayev beyefendi ile tanışmak fırsatım oldu. *Vali Adiz Bey* hummalı bir çalışma yaptıklarını ve kısa zamanda buranın ziyaretçilere açılacağı müjdesini verdi.

Gur-i Emir

Semerkant denildiğinde akla gelen ilk turistik destinasyonun Gur-i Emir olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. **Yapının inşası 1399 yılında Timur'un veliaht tayin ettiği torunu Muhammed Sultan Mirza tarafından başlatılmıştır. Muhammed Sultan Mirza'nın ölümünün ardından Timur tarafından devam ettirilmiş ve 1405 yılında tamamlanmış. Yapı tamamlandıktan kısa bir süre sonra Timur Çin seferinde vefat edince buraya defnedilmiş. Bu tarihten sonra külliye Gur-i Emir adıyla anılmış. Gur-i Emir Külliyesi'nde medrese, cami, Timur'un, oğullarının, torunlarının, Timur'un hocasının mezarları yer almaktadır. Bu ikonik yapı, sadece mimarisiyle değil aynı zamanda tarihteki rolüyle de öne çıkmaktadır. Ünlü hükümdar Timur'un ve ailesinin mezarlarını barındıran bu ihtişamlı yapı, 15'inci yüzyıldan bugüne ulaşmayı başarmıştır.**

Timur'un oğlu Şahruh'un emriyle Gur-i Emir'in inşası süreci başlamış. Burayı ziyaret ettiğinizde, güçlü bir hükümdarın ve ailesinin uzun yıllar süren egemenliğine de tanıklık edebilirsiniz. Timur İmparatorluğu'nun gücünü her detayı ile yansıtan Gur-i Emir, başta bir medrese ve cami şeklinde külliye olarak tasarlansa da türbeye dönüştürülmüş. Şehir merkezinde yer aldığı için yapıya yürüyerek kolayca ulaşabilirsiniz. Semerkant'ın merkezinde Göri Emir Makberisi'nde Emir Timur, Timuriler ve Piri Seyyid Bereke yatıyor. Stalin 1941 yılında Timur'un kabrini açtırıp cesedini çıkarttıktan sonra, onun bedduasıyla 2.Dünya Savaşı'nın çıktığına inanılıyor.

Savaş başlayınca ceset tekrar yerine konuluyor. Böylece halk arasındaki rivayet bir nevi gerçekleşmiş oluyor. Emir Timur'un(1336-1405) türbesinde yürüme yolu yakın mesafede Ruhabad türbesi Emir Timur'un piri İslam alimi Şeyh Burhanettin Sagaradzhi'nin mezarı üzerine inşa edilmiştir. İçinde Şeyh'in Müslüman olan Çin Melikesi Bibi Hanefe ve çocukları vardır. Türbenin üst duvarının içinde Peygamberimizin 7 saç telinin olduğuna inanılmaktadır.

Registan Meydanı

Semerkant'ın en önemli gelir kaynaklarından biri de turizmdir. Bugün, ilde 31 müze ve 64 türbe bulunmaktadır. 2014 yılında yaklaşık 5 milyon yerli ve 200 bin yabancı turist şehri ziyaret etmiştir. Bugün bu meydana yurt dışından gelen turistler milyonlarla ifade edilmektedir. Şehir, 2001 yılında UNESCO Dünya Miras Alanları Listesi'ne eklenmiştir. Registan meydanı Semerkant'ın kalbidir. Anlamı "*Kumlu yer*" demektir. Semerkant'ın merkezi olan Registan'da doğunun melodileri anlamına gelen "*Şark Teraneleri*" en adlı iki yılda bir Ağustos ayının sonunda UNESCO himayesinde düzenlenen müzik festivali, Türkistan coğrafyasının en büyük kültürel etkinliğidir.

Semerkant'ta İslâm Mimarisi'nin en güzel örnekleri bulunur. Semerkant Registanı'ndaki üç önemli medresenin ilki Uluğ Bey'in Semerkant'ta yaptırdığı 1420'de tamamlanan abidevi ölçülerdeki Uluğ Bey Medresesidir. İslam dünyasının en ünlü ve en özgün eserlerinden biridir. Semerkant Registanı'ndaki diğer iki

medrese ise 17. yüzyılda Buhara Hanlığı döneminde Semerkant'ın yöneticisi olan Yalangtuş Bahadır'ın emriyle, 1619-1636 yıllarında Uluğbey Medresesi'nin tam karşısında yaptırılan, kapısının iki yanındaki alınlığı dolduran, simetrik olarak yerleştirilmiş iki adet sarı arslan ve insan yüzü şeklindeki güneş tasvirinden dolayı Şirdar Medresesi (Arslanlı medrese) göz kamaştırmaktadır.

Üçüncü medrese ise 1646-1660 yapılan Tilla-Kari Medresesi'dir. Semerkant'ın merkezi noktalarından biri olan Registan Meydanı, hem sunduğu atmosfer hem de çevresindeki yapılarla hayranlık uyandırmaktadır. Aynı zamanda turistler için de genellikle bir tür toplanma yeri olarak değerlendirilen meydanda, Uluğ Bey Medresesi dışında Şirdar Medresesi ve Tilla-Kari Medresesi de yer almaktadır. Pek çok açıdan Türkistan'ın en önemli meydanlarından biri olarak anılan Registan Meydanı, 15'inci yüzyılda Timur İmparatorluğu döneminde inşa edilmiş. Gelin bu üç medreseyi daha yakından tanıyalı:

Uluğ Bey Medresesi

Semerkant'ın bilim ve eğitim tarihinde önemli bir yere sahip olan Uluğ Bey Medresesi, Timur İmparatorluğu'nun dördüncü sultanının adını bugüne taşımaktadır. Bizzat Uluğ Bey tarafından 15'inci yüzyılda inşa edilen bu önemli medrese, o dönemin en saygın eğitim kurumlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu arada Uluğ Bey'in(1394-1449) büyük bir astronom ve matematikçi olarak tarihteki yerini aldığını hatırlatmalıyız. Registan Meydanı'nın batı kanadında konumlanan Uluğ Bey Medresesi, giriş kapısındaki 10 köşeli yıldız motifiyle ilgi uyandırıyor. İki yüksek

minaresi ve mavi çinilerle süslenmiş cepheleri ile farkını ortaya koyan medresede büyük matematikçiler ve bilim insanlarının ders verdiği biliniyor.

Şirdar Medresesi

Her ne kadar Uluğ Bey Medresesi kadar popüler olmasa da turistlerin sene boyunca ziyaret ettiği bir diğer medrese de Şirdar Medresesi'dir. Registan Meydanı'nda yer alan üç medreseden biri olan Şirdar(Arslanlı) Medresesi'nin inşa edildiği dönem 1600'lü yıllara tekabül etmektedir. Mimari açıdan Uluğ Bey Medresesi'nin tam anlamıyla bir yansıması olarak tasarlanan yapı, taç kapısındaki taşıyan iki büyük kaplan figürüyle ön plana çıkıyor. Hatta bu figürler nedeniyle Şirdar Medresesi, "Arslanlı Medrese" olarak da tanınıyor. İslam sanatında nadir görülen bir tasvir olmasından dolayı kaplan figürü büyük ilgi görüyor. Bu arada yüksekliği 40 metreye yakın olan minaresine özel olarak çıkabilirsiniz.

Tilla-Kari Medresesi

Registan Meydanı'nda Uluğ Bey Medresesi dışında iki medresenin daha bulunduğunu yukarıda ifade etmiştik. İşte o medreselerin sonuncusu olan Tilla-Kari Medresesi, meydanın tam olarak orta kısmında konumlanıyor. Ulaşımın da son derece basit olduğu yapı, tarihi dokusunu büyük oranda koruyor. Yapımı 1660'da tamamlanan Tilla-Kari Medresesi, her ne kadar başlangıçta bir eğitim kurumu olarak tasarlansa da bir zaman sonra cami olarak da hizmet vermiştir. Günümüzde ise daha çok turistik ziyaretler ediyor. Tilla-Kari,

Farsçada “*yaldızlı*” anlamında kullanılıyor. Yıldızlı süslemelerle bezenmiş iç duvarları, medresenin böyle bir isimle anılmasına sebep olmuştur.

Siab Çarşısı

Semerkant içinde kendin ya da sevdiklerin için keyifli bir alışveriş gerçekleştirmek istersen Siab Çarşısı'nı değerlendirebilirsin. Aynı zamanda Orta Asya'nın en eski çarşılarından biri olan Siab Çarşısı, bölgenin kültürünü, geleneklerini ve gündelik yaşamını net şekilde yansıtıyor. Bu nedenle hem alışveriş yapmak hem de şehrin dokusunu anlayabilmek adına tarihi çarşı iyi bir fırsat sunuyor. Kökenleri Maveraynnehir'e kadar uzanan çarşı, Timur zamanında ticari açıdan en aktif zamanlarını yaşamıştır. Gerek gezginler gerekse de bölge halkı için öncelikli alışveriş alanı olan bu büyük çarşı, geleneksel pazar atmosferini büyük oranda koruyor. Siab Çarşısı'nda özgün takılardan yün halılara, örtülerden hediyelik eşyalara kadar pek çok seçenek sizleri bekliyor.

Bibi Hanım Camii

Bibi Hanım Camii, 1399-1404 yılları arasında Emir Timur emriyle inşa edilmiştir. Bibi Hanım Camii'nin karşısında Bibi Hanım Mozalesi yani kabri yer almaktadır. Semerkant'ın en görkemli dini mekanlarından olan Bibi Hanım Camii'nin tarihi 14'üncü yüzyıla dek uzanıyor. Timur'un büyük eşi Bibi Hanım tarafından inşa ettirilmiş olan bu etkileyici yapı, aynı zamanda İslam dünyasının da en büyük camilerindendir. Yapımı 5 senede tamamlanan Bibi Hanım Camii, o dönem için zaferlerinin sembolü olarak tasarlanmıştır.

Büyük kubbesi ve geniş avlusuyla dikkat çeken cami, Türkistan İslam sanatının inceliklerini yansıtıyor. Bibi Hanım Camii'nin zarif mimarisi, Türkistan İslam sanatının en güzel örneklerini sunar ve her bir ziyaretçiye tarihi bir yolculuk yapma fırsatı verir. 1897 senesinde deprem nedeniyle yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya gelse de onarılarak yeniden kullanıma açılan cami, Registan Meydanı'dan yürüyerek gidilbilecek mesafededir.

Emir Timur Heykeli

Emir Timur, tarihi kimliğinden dolayı Semerkant için oldukça önemli bir figürdür. Bu nedenle de şehirde gezdiğin pek çok yerde Emir Timur'a ait yapılarla, heykellerle karşılaşabilirsiniz. Bu heykellerin en önemlisi de şehir merkezinde yer alıyor. Türkistan'ın en güçlü hükümdarlarından biri olarak öne çıkan Emir Timur'un bu görkemli heykeli, kendisinin gücünü ve vizyonunu yansıtıyor. Heykeldeki açıklamalarda Emir Timur'un savaşçı kimliği ve fetihlerine vurgu yapılıyor. Heykelin önünde fotoğraf çekmek, şehre gelen turistler için rutin bir gelenek olmuştur. *Rukhobod Mozalesi ve Aksaray Mozalesi* de bu alana yakın bir konumda yer alıyor.

Uluğ Bey Rasathanesi

Uluğ Bey (1394–1449), sadece bir hükümdar değil; aynı zamanda Türkistan'ın yetiştirdiği en büyük bilim insanlarından biri olarak tarihe geçti. Gerçek adı Muhammed Taragay olan Uluğ Bey, Timur'un torunuydu ve özellikle astronomi alanındaki çalışmalarıyla dünyayı etkiledi. Uluğ Bey, genç yaşta Semerkant'ta yönetimi devraldı. Ancak onu diğer hükümdarlardan ayıran şey savaşlardan çok bilime olan tutkusu oldu.

Mirza Uluğ Bey Sarayını bir bilim merkezine dönüştürdü.

Matematik ve astronomi alanında en büyük alimleri topladı.

Eğitime büyük önem vererek medreseler kurdu.

Onun döneminde Semerkant, adeta dünyanın bilim başkentlerinden biri haline geldi.

Semerkant Rasathanesi: Döneminin NASA'sıydı. Uluğ Bey'in en büyük eserlerinden biri, 1420'lerde kurduğu Semerkant Rasathanesidir.

Bu rasathane, dönemin en gelişmiş gözlem merkezlerinden biriydi.

Devasa bir sekstant (gözlem aleti) içeriyordu.

Yıldızların konumları son derece hassas şekilde ölçülüyordu.

Burada yapılan gözlemler, Avrupa'da yüzyıllar sonra yapılacak çalışmalara bile temel oluşturdu.

Zij-i Sultani: Yıldızların Kitabı, Uluğ Bey'in en önemli bilimsel eseridir.

Bu eser:1000'den fazla yıldızın konumunu içerir ve döneminin en doğru yıldız kataloğu kabul edilmiştir.

Yüzyıllar boyunca Doğu ve Batı'da kullanılmıştır.

Ne yazık ki Uluğ Bey'in hayatı bilim kadar huzurlu olmadı. Siyasi çekişmeler arttı. Kendi oğlu Abdül Latif Mirza tarafından tahtından indirildi ve 1449 yılında öldürüldü

Bilime ömrünü adanmış bir hükümdarın sonu, oldukça trajik oldu.

Astronomi ve matematik alanlarında çok bilgili olan Timur'un torunu Uluğ Bey tarafından 1420'li yıllarda inşa edilmiş olan *Uluğ Bey Rasathanesinde* yıldızların ve ayın hareketlerini gözlemlemiştir. Semerkant'ın tarihi, bilim ve astronomi ile iç içedir. Bunu günümüze ulaşan pek çok yapıda görmek mümkündür. Semerkant şehrinde Uluğ Bey adına yaptırılan medrese dışında bir de rasathane bulunuyor. 1420 yılında Emir Timur'un torunu Uluğ Bey'in emriyle yaptırılan gözlemevi, devrin ünlü astronomları *Ali Kuşçu*, *Bursalı Kadızade Rumi* ve *Gıyaseddin Cemşid'e ev sahipliği de yapmıştır.*

"Zij-i Sultânî" isimli yıldız kataloğunun burada hazırlandığı biliniyor. 1000'den fazla yıldızın yerini ve hareketini belirleyen bu eser, astronomi dünyasında büyük bir adım olarak kabul ediliyor. Yaklaşık 40 metre uzunluğundaki meridyen yayı, Uluğ Bey Rasathanesi'nin en çok ilgi çeken kısımlarındandır. Maalesef Uluğ Bey'in ölümü sonrasında rasathane kaderine terk edilmiş ve çalışmalar yavaşlamıştır. *Rus arkeolog*

Vyatkin, 1908 yılında kalıntılarını keşfettiği gözlemevinin yeniden restore edilip ziyarete açılmasına öncülük etmiştir.

Aziz Daniel'in Mezarı

Semerkant'ta en çok ziyaret edilen dini mekanlardan biri de *Danyal Peygamber* kabridir. 14. yüzyılın sonunda Timur, İran'daki Sus şehrini fethettiğinde orada yer alan Danyal Peygamber'in kabrinden toprağıyla beraber onun bütün vücudunun, bir başka rivayete göre de kabrinden sadece toprağının alınıp Semerkant'a getirilmesiyle *Danyal Peygamber* için burada şehir kabristanının arka tarafında genişçe bir arazi içerisinde yer alan türbe yaptırılmıştır. Müslümanlar tarafından Hoca *Daniyar*, Yahudiler tarafından *Daniel*, Hristiyanlar tarafından *Daniil* olarak bilinen peygamberin mezarı günümüzde üç dine mensup kişiler tarafından ziyaret edilmektedir.

Semerkant'ın batı noktasında, Şahi-Zinde külliyesine yakın bir konumda bulunan Aziz Daniel'in Mezarı, yalnızca Semerkant'a özgü bir ziyaret yeri değildir. Burası, aynı zamanda bütün Türkistan coğrafyasındaki inanç ve gelenekler için derin bir öneme sahiptir. Rivayetlere göre Daniel Peygamber, Babil'deki sürgün yıllarında büyük bir bilgelik yeteneği sergileyerek halkını yönlendirmiş bir şahsiyettir. İslamiyet inancında da Aziz Daniel derin ruhsal bilgisi ve yazdığı kutsal metinlerle biliniyor. Bu nedenle de Aziz Daniel'in Mezarı, Hristiyan dünyası kadar İslam dünyası için de kutsal bir ziyaret yeridir. Mezarın olduğu yer, "*Hoca Daniyar Türbesi*" adıyla da bilinmektedir.

Happy Bird Sanat Galerisi

Şehirde modern sanatın kalbinin attığı yerlerden biri olan *Happy Bird Sanat Galerisi*, ilham verici bir içeriğe sahip. Sene boyunca kalıcı ve geçici sergilere yer veren galeride genellikle yerel sanatçılar tarafından yaratılan çağdaş eserlere sahiptir. Semerkant'ın kültürel çeşitliliğini yansıtan eserlere yakından bakmak adına sen de merkezdeki Happy Bird Sanat Galerisine uğrayabilirsiniz. İçeride çok sayıda resim, heykel ve enstalasyon mevcuttur. Bu arada sanatla ilgilenenler için galeride sene boyunca çeşitli eğitimler ve etkinlikler düzenleniyor.

Hazreti Davut Mağarası

Hazreti Davut'un bir dönem yaşadığı düşünülen mağara, bugün kendisinin adıyla anılıyor ve ciddi bir ziyaretçi akınına uğruyor. Toplamda 1303 basamaklı merdivenleri tırmanarak ulaşabileceğin bu zorlu mağarada Hazreti Davut'a ait ayak izleri de mevcuttur. Şehrin en mistik ve gizemli noktalarından olan Hazreti Davut Mağarası hem keskin doğası hem de tarihi önemiyle ilgi görüyor. Mağarayı ziyaret etmen durumunda Hazreti Davut'a olan saygıyı derinden hissedebilirsiniz. Semerkant'ın çevresindeki dağlık alanda yer alan Hazreti Davut Mağarası, doğal ve etkileyici manzarasıyla fotoğraf tutkunlarını da cezbediyor.

Bibikhanım Çayevi

Sakin bir atmosferde konumlanan Bibikhanım Çayevi, geleneksel Türkistan çay kültürünü yakından keşfetmek adına

ideal bir yerdir. Özbekistan geleneksel çay içme alışkanlıklarını koruyan bu yöresel mekan, otantik dokusuyla turistleri kendine çekiyor. El işçiliğiyle yapılmış duvar süslemeleri dışında eski tarz mobilyalar ve geleneksel halılar buraya nostaljik bir doku kazandırıyor. Hem turistler hem de yerel halk için bir buluşma noktası olan Bibikhanum Çayevi'nde çay haricinde geleneksel yemekler de sunuluyor.

Afrasiyab Müzesi

Tarihi M.Ö 7-M.Ö 2. yüzyıla tarihlenen Afrasiyab, Türkistan'ın en önemli arkeolojik alanlarından biriydi. İç şehir bölgesinde cami, 7.-8. yüzyıla tarihlenen saray kalıntıları görülmekteydi. Afrasiyab Müzesi'nde de antik kentteki arkeolojik kalıntılar sergileniyor. ~~Semer kant şehri; geçmişi günümüze başarıyla taşıyan, kendine has dokusunu korumayı başaran bir yerdir. Gelip de sevmemek, etkisinde kalmamak mümkün değildir.~~ Semerkant şehrinde kapsamlı bir müze ziyaret etmek istersen, tercihini Afrasiyab Müzesi'nden yana kullanabilirsin.

Şehrin kuzey tarafında yer alan müzede genel olarak Afrasiyab Antik Kenti'nden çıkarılan arkeolojik eserler sergileniyor. Afrasiyab Antik Kenti, Semerkant'ın en köklü yerleşim bölgesi olarak biliniyor. Tarihi M.Ö. 500 yılına dek uzanan antik kent, heyecan uyandıran pek çok esere ev sahipliği yapıyor. Yıllar boyunca titizlikle devam eden eserleri doğrudan Afrasiyab Müzesi'nde inceleme şansını bulabilirsiniz. Müzede genel itibarıyla ilginç duvar resimlerinden çömleklerle, silahlardan ve dönemin yaşam tarzını yansıtan buluntulara kadar pek çok eser yer alıyor.

İpek Yolu,

2500 sene öncesine dayanan tarihiyle dünyanın en eski şehirleri arasında yer alan Semerkant, İpek Yolu'nun önemli bir kavşağında yer almasından dolayı tarih boyunca siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan önemli bir yerleşim yeri oldu. İslam coğrafyacılarının yanı sıra doğulu ve batılı seyyahlar tarafından da övülerek kaynaklarda *İslâm'ın kubbesi* ve *dünya cennetlerinin en önde geleni* şeklinde tanımlandı. Şehir, özellikle kâğıdı ile meşhur olup İslam toprakları üzerindeki en kaliteli kâğıt burada üretiliyordu.

Semer kant özellikle kâğıdı, ipek, yün kumaş ve dokumaları ile de meşhurdur. Müslüman nüfusun giderek arttığı bu dönemde Semerkant ve çevresinde hala azımsanmayacak miktarda Yahudi ve Nesturi Hristiyan vardır. Sâ mânîler döneminde Semerkant, çok sayıda âlim ve şair yetiştirmiştir. Tarih boyunca İpek Yolu'nun önemli bir merkezi olan Semerkant ekonomisinin ana dayanağı, kâğıt üretimi ile ipek, yün kumaş ve dokumaları ihracatıydı.

Semer kant'ın Rusya'lar tarafından ele geçirilmesinden sonra 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında Semerkant fabrikalarında pamuk, koza, deri, şarap üretimi başlamıştır. Günümüzde Özbekistan'ın ikinci büyük şehri olan Semerkant'ın ekonomisi, büyük ölçüde sanayi, eğitim ve turizm üzerine kuruludur. Traktör ve otomobil parçaları imalatı, başlıca sanayi kuruluşlarıdır. Tarımcılık, pamuk, buğday ihracatı ve çeşitli meyve ve sebze konserve ciligi üzerinedir. Halkın et ihtiyacı bile bu pazardan karşılanmaktadır.

Özbeklerin *plov* dedikleri Özbek pilavı için çeşit çeşit pirincin satıldığı Siyob Pazarına, Özbeklerin *nan* dedikleri ve

sadece burada yapılan bu özel Semerkant ekmeği için diğer şehirlerden bile insanlar gelirler. Şehirdeki turistler de özel bir yöntemle üretilen özel Semerkant ekmeğine büyük rağbet gösterir.

Plov adlı geleneksel Özbek pilavı sadece özel günlerde yenilmektedir. *Lipioshka* adlı yiyecek hem restoranlarda hem de sokak satıcılarında satılabilirken, *Samsa* adlı hamur tatlısı genellikle sokakta satılır. Şehrin el yapımı halısı ve seramiği de meşhurdur.

En pahalı hediyelik eşyalar gümüş takılar ve halılardır. Semerkant'ta alışveriş yapmak için en popüler yerlerden biri de özgün antik teknolojiler kullanılarak hediyelik eşyaların yapıldığı Registan Meydanı'ndaki el sanatları atölyeleridir. Şehrin en büyük alışveriş merkezi, çok sayıda butik, dükkân, mağaza ve hediyelik eşya dükkânının yoğunlaştığı Merkez Departman Mağazası'dır.

Bu mağazanın karşısında, Semerkant'taki en iyi altın ve gümüş el yapımı takıları uygun fiyatlarla satın alınabilceği *Kuyumcuların Sokağı* yer alır. Özbek yasaları, elli yıldan eski olan antika ve kültürel değerlerin ihracına yasak getirmektedir. İhraç edilecek ürünlere ait bir belgenin, seri üretim malları kategorisine ait olduğunu belirten bir belgeye sahip olmak gerekmektedir.

İpek Halı Fabrikası (Hudjum)

Çin'den (İpek yolu), Türk ülkeleri, Hindistan ve Afganistan'dan (Baharat yolu), Merv ve Buhara üzerinden, İran'dan gelen çok önemli ticaret yollarının kesişme noktası olan mükemmel bir coğrafyada yer alması Semerkant'ın önemli bir kültür ve ticaret merkezi olmasını sağladı.

Semerkant aynı zamanda geleneksel halı dokumacılığıyla da bilinen bir şehirdir. Bu geleneksel kültürü yansıtan yerlerin başında da İpek Halı Fabrikası geliyor. Bu fabrika bölgede Hudjum adıyla da biliniyor.

Geleneksel halı dokumacılığının inceliklerini yerinde görmek adına bu fabrikayı ziyaret edebilirsiniz. Burada sadece halıların nasıl dokunduğunu değil aynı zamanda ipek ipliklerin doğal yöntemlerle boyanma sürecini ve desenlerin nasıl oluşturulduğunu da gözlemleme şansı bulabilirsiniz. Fabrikada ziyaretçilere halı dokuma sürecine katılma fırsatı da sunuluyor. İpek halı üretimi konusunda referans bir yer olan fabrika, ipek ve el sanatları mirasını daha yakından tanımak isteyenleri cezbediyor. Dilerseniz buraya yakın olan Meros Kâğıt Fabrikası'nı da ziyaret edebilirsiniz.

Semerkant Üniversitesi

Semerkant Üniversitesi Mirza Uluğ Bey'in 1421 yılı 21 Eylül'de ilk medresede ders vermesiyle başlayan süreç üniversitenin kuruluşu olarak kabul ediliyor. Semerkant, ülkenin önemli eğitim merkezlerinden biridir. Tüm ilk orta ve lise mekteplerinin yanı sıra üniversitelerde Özbekistan'ın Millî Eğitim Bakanlığı tarafından idare edilmektedir. Modern zamanlarda 22 Ocak 1927'de hükûmet kararıyla kurulan Semerkant Devlet Üniversitesi önemli bir üniversitedir. Üniversite yaygın olarak Semerkant Üniversitesi olarak bilinir.

Üniversite ilk olarak 1927'de Özbek Pedagoji Enstitüsü olarak organize edildi ve 1930'da Özbek Devlet Pedagoji Akademisi olarak yeniden adlandırılmıştır.

1933'te Pedagoji Akademisi ve Özbek Devlet Tıp Enstitüsü

birleştirilmiştir. Üniversite 1941-2016 yılları arasında, şair ve filozof *Ali Şir Nevai* adını almıştır. Özbekistan Bilim Akademisi Arkeoloji Enstitüsü başta olmak üzere Semerkant'ta ona yakın devlet üniversitesi vardır. Belli başlıları şunlardır.

Ziraat Semerkant Devlet Enstitüsü, Mimarlık ve İnşaat Semerkant Devlet Üniversitesi, İktisadi ve Hizmet Semerkant Devlet Enstitüsü, Yabancı Diller Semerkant Devlet Enstitüsü, Semerkant Devlet Tıp Enstitüsü, Semerkant Devlet Üniversitesi hasılı kelimeler Semerkant Üniversitesi Özbekistan'ın en köklü üniversitelerinden bir. Bu üniversitede okumak için gelmek isteyen gönül rahatlığıyla gelebilir.

Türkiye'den iki arkadaşımız çocuklarının gelecek yıl için kayıtlarını şimdiden yaptırıyorlar. Hayırlısı olsun diyelim.

Efendim bir mektubumuzun daha sonuna

geldik. Önümüzdeki ay "*Aksaray'ın*

Hafızası" dergimize, "*Karakalpakistan*

Mektubu" ile inşallah huzurlarınızda

olacağım. Hoşça kalın. Allah'a emanet olun

(25 Temmuz 20026).

